

and also to allusions and reminiscences, retaining the sacred value of biblical allegories and symbols. Inserts, refinements related, in particular, with the baptism of Vladimir and Rus, arose because of the desire to give the depicted events another perspective, to put forward new historical theories. The cycle of the baptism of Rus appeared after Vladimir's death and was composed of diverse and heterogeneous material, gaining a pragmatic, ideological color throughout the structure of the chronicle.

Keywords: *paraphrase, Easter, transfer, allusion, reminiscence, quote, gospel allegory of Christian symbols.*

Одержано редакцією – 5.03.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.

УДК 821.161.2+82.09:Шевченко+929

Галина КАРПІНЧУК

ШЕВЧЕНКОВІ ВЧИТЕЛІ – СВЯЩЕННО- І ЦЕРКОВНОСЛУЖИТЕЛІ

У статті за церковними документами уточнено та розширено відомості про Шевченкових вчителів – дяків Павла Рубана та Петра Богорського, систематизовано відомості про церковнослужителів Лисянки, Тарасівки, Майданівки та Хлипнівки, у яких Шевченко мав намір навчитися малювати. Із клірових записів з'ясовано біографії священників храму св. Іоана Богослова с. Кирилівки – Василя Губського, Івана Нестеровського, Григорія Кошиця, про яких йдеться у шевченкознавчій літературі. Авторка схиляється до думки, що переконливих свідчень про В. Губського та І. Нестеровського, як Шевченкових вчителів не вистачає, водночас виявлені документальні матеріали суттєво розширюють відомості про Г. Кошиця, у якого наймитував

Шевченко у 1827 р. У статті також подано стислі відомості про осіб, згаданих Шевченком в Автобіографії, повісті «Княгиня» та біографії про поета О. Кониського – дяка Ничипора Хмару, кирилівських селян Іону Лимаря, Жениленка. Розшукані матеріали уточнюють інформацію, введenu до приміток останнього оновленого Повного зібрання творів Тараса Шевченка у 12 т. (т. 2–5, 2001–2003), «Шевченківській енциклопедії: у 6 т.» (т. 1–5, 2012–2015) та розширюють відомості про навчання Шевченка у дяківській школі, а також підтверджують або ж спростовують факти, введені Шевченком в художні твори, інформацію з яких залучено до коментування літературної спадщини та використано при написанні біографії поета.

Ключові слова: навчання Шевченка, П. Рубан, П. Богорський, архівні документи, церковна школа, священно- і церковнослужителі Черкащини, першоджерельна шевченкіана.

Постановка проблеми. Про дитинство Тараса Шевченка збереглося порівняно небагато відомостей, тому такими важливими є джерелознавчі знахідки, які розкривають чи уточнюють невідомі у шевченкознавстві сторінки дитячих років Шевченка, його оточення, з-поміж якого помітно вирізняються перші Шевченкові вчителі – священно- і церковнослужителі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найціннішими першоджерелами для вивчення раннього періоду життя поета є його автобіографія, подана редактору журналу «Народное чтение» О. О. Оболонському; повісті «Княгиня», «Прогулка с удовольствием и не без морали»; окремі поезії – Н. Н. («Мені тринадцятий минало...»), «А. О. Козачковському», «Доля»; спогади про Шевченка його друзів, знайомих та родичів – О. Лазаревського, Г. Бондаренка, П. і Ф. Лебединцевих, В. Шевченка; біографії про поета М. Чалого («Жизнь и произведения Тараса Шевченка: свод материалов для его биографии», 1882) та О. Кониського («Тарас Шевченко-Грушівський: хроніка його життя», т. I–II, 1898–1901). Ці матеріали використано у всіх найпомітніших літописах життя і творчості митця.

Важливим джерельним підґрунтям для вивчення оточення Шевченка дитячих років є також церковні докумен-

ти – метричні книги та сповідальні розписи, ширшу інформацію про духовних осіб розкривають клірові відомості, прохання, звернення, рапорти в Київську духовну консисторію, які нині зберігаються у Центральному державному історичному архіві України (далі – ЦДІАК України). Із них дізнаємося і про Шевченкових вчителів – церковнослужителів Павла Рубана та Петра Богорського. Архівні документи уточнюють коментарі останнього оновленого Повного зібрання творів Тараса Шевченка у 12 т. (т. 2–5, 2001–2014) та «Шевченківської енциклопедії: у 6 т.» (т. 1–5, 2012–2015).

Мета статті – уточнити за церковними документами відомості про Шевченкових вчителів – священно- і церковнослужителів, виявити достовірні факти, введені Шевченком у художні твори.

Виклад основного матеріалу. Найбільше згадок про навчання у церковнослужителів Тарас Шевченко залишив у повісті «Княгиня». У художньому творі знайомство із першим вчителем письменник розпочав так: «Через два три года я уже вижу себя в школе у слепого Совгиря (так назывался наш нестихарный дьячок), складывающего «тму, мну». ... Совгирь-слипый (слепым его звали за то, что он был только косою, а не слепой) был в нашем селе дьячком – не то чтобы стихарным, настоящим дьячком, а так соби, приблудою. Предшественник его, Никифор Хмара, тоже был у нас нестихарным дьячком; только раз у тытаря на меду захворал ночью, а к утру и помер, Бог его знает отчего» [34, 154]. Особу Никифора Хмари і саму подію підтверджує метрична книжка за 1821 р. с. Кирилівки (нині – с. Шевченкове Звенигородського р-ну Черкаської обл.): 29 серпня¹ «стихарный дьячек Никифор Липницкий умре»² [22, 108 зв.]. Йому записано 77 років із зазначенням, що помер дяк природною смертю. Як встановив Д. Красицький, Совгир – це дяк Павло Рубан, якого ймовірно через косоокість прозвали за прізвищем зизоокого селянина Кирилівки [19, 43–44].

1 Тут і далі дати подаються за календарем старого стилю.

2 Документи цитуються мовою оригіналу, орфографію пристосовано до сучасної — відкинуто прикінцевий ь, замінено ъ, закінчення –аго замінено на –ого.

Початок дякування Павла Рубана Шевченко описав так: «А Совгирь-слипый случился тут же у тытаря на банкете, да, не долго думаючи, в следующее же воскресенье стал на клиросе, пропел обедню, прочитал Апостола, да так прочитал, что громада и сам отец Касиян только чмокнули. Вот так после обедни громадою был провозглашен слипый Совгирь дьячком и с честью, подобающею его сану, введен был в школу, яко в свою *дидивщину*. Великий человек громада!» [34, 154].

Коли саме Павло Рубан розпочав виконувати обов'язки дяка у кирилівському храмі достеменно невідомо. У метричній книжці за 1821 р. підпису Павла Рубана немає [22, 110 зв.]. Однак у кліровій відомості за наступний 1822 р. вказано, що Павло Рубан, син паламаря Хоми Рубана, у 1815 р. був призначений паламарем у с. Мар'янівку, що на Черкащині, а «...1821 года, ноября 23-го дня, по умертвии села Кириловки стихарного дьячка Никифора Липницкого, определен к тамошней Богословской церкви в дьячковскую должность» [7, 56]. Навпроти прізвища нового кирилівського дяка відзначено, що він читати і співати вміє, у семінарії не навчався, хорошої поведінки, штрафований не був. До кирилівської церкви прийнятий у чині: «Исправляющий дьячковскую должность пономар Павел Рубан» [7, 55 зв.].

Сповідний розпис за 1823 р. Павло Рубан підписав як «указний» дяк, тобто призначений відповідно до закону [29, 23]. «Настоящего ж 1823 года по изучении при Киевософийском митрополитанском хоре церковного устава и нотного по новому своду обихода, [митрополитом] Евгением [Болховитиновим – Г. К.] в Кириловку стихарным дьячком³ 23 ноября 1823 [года] утвержден грамотою № 24», – йдеться у кліровій відомості за 1823 р. [8, 57].

У школу Шевченко пішов у 1822 р. (дату встановлено шевченкознавцями за Автобіографією та повістю «Княгиня»). «По мно[го]тяжком двухлетнем испытании, прошел он Граматку, Часословец и, наконец, Псалтырь» [36, 191], – згадує Шевченко в Автобіографії. Про опанування азів грамо-

3 Тобто отримав право носити стихар — богослужбний одяг світлих тонів, що має символічне значення.

ти ширше йдеться у повісті «Княгиня»: «И вот я, к несказанной моей радости, кончил «Мал бех», т. е. кончил Псалтырь, поставил, по обыкновению, кашу братии с грошами, совершил сей священный обряд неукосненно по всем преданиям старины и на другой же день принялся мелом выводить примерные каракули на крашеной доске, сиречь я уже был не псалтырник, а скорописец.

В эту-то почти счастливую для меня эпоху случилось переобразование школе: прислали к нам из самого Киева стихарного дьячка. Совгирь-слипый сначала было поартачился, но принужден был уступить перед лицом закона и, собравши всю свою мизерию в одну торбу, закинув ее на плечи, взял *патерыцю* в руку, а тетрадь из синей бумаги с сковородинскими псалмами в другую и пошел искать себе другой школы» [34, 155].

Документи такий розвиток подій не підтверджують. Долю дяка після вчителювання у Кирилівці допомогли з'ясувати відомості Д. Красицького, подані у статті «До біографії Шевченка раннього періоду». Літературознавець зі слів селян записав, що у с. Товста, сусідньому із Зеленою Дібровою (обидва села нині належать до Городищенського р-ну, Черкаської обл.), весь куток звався Совгиревим [18, 44]. І справді у кліровій відомості за 1830 р. Павло Рубан значиться серед церковного причту товстівського приходу: «Диякон Павел Фомин... 1826 года августа 1-го дня того же повета (Звенигородского) в село Толстую к церкви Рождество Богородичной викарием митрополии киевския преосвященным Афанасием, епископом Чигиринским (в миру Олександр Протопопов – Г. К.) рукоположен в диякона и грамотою за № 191-м снабжен, по ревизии в селе Лозоватке при отцу записан состоит» [15, 180–181 зв.]. П. Рубан не тільки отримав нове місце у приході на Звенигородщині, а й був підвищений із церковнослужителя до сану священнослужителя, а саме – диякона. Успіхи П. Рубана ще більш помітні на тлі загальної ситуації, що склалася у Київській єпархії. Як цитує В. Бубнюк (нині – єпископ Православної церкви України Федір), ще наприкінці XVIII ст. «реформо-

вана Київська єпархія налічувала 1327 церков. На священних і протопопських місцях знаходилось 1344 осіб, крім того 11 священників перебували на дияконських місцях і 126 кліриків були за штатом. Дияконів налічувалось 646 осіб, проте лише 174 з них знаходились на дияконських місцях. Число дячків становило 1197 осіб, а число пономарів 1008 осіб. Загальна кількість священно- і церковнослужителів становила 3890 осіб» [2].

Згадка у кліровій відомості 1823 р. про те, що батько Павла Рубана Хома Федорович проживав у селі Лозуватка (нині – Шполянського р-ну Черкаської обл.), дозволила встановити точну дату народження майбутнього Шевченкового вчителя – 6 листопада 1800 р. [26, 185 зв.]. Родина цих церковнослужителів традиційно була великою, ще у 1830 р. паламар Хома Федорович Рубан, крім дружини Пелагії Гнатівни, утримував 5 дітей [12, 134].

Цікавою знахідкою став запис про цього ж диякона із метричної книжки с. Кирилівка від 2 серпня 1831 р., який розширює біографічні відомості про Шевченкового вчителя і увиразнює образ дяка, поданий у повісті «Княгиня»: «У диякона села Журжинець Павла Рубана и его первобрачной жены Агафии Дамияновой родилась дочь Евдокия» [24, 654 зв.]. Хрещення дитини у Кирилівці засвідчувало, що дружина П. Рубана Агафія походила також з цього села. Відповідний запис про одруження вдалося виявити у метричній книжці за 1824 р.: 20 квітня «Павел Фомин Рубан, кириловской богословской церкви стихарный, дьячек имеющий от роду 25 [лет], холост, с девицею села Кириловки, жителя Дамиана Крамара дочерью Агафиею, имеющею от роду 18 лет, по учинении обысков и по приведении родственников к присяге первым браком венчаны кириловской богословской церкви иереем Григорием Кошицем» [23, 669 зв.]. На той час такий шлюб був сміливим кроком, адже єпархіальна влада, дбаючи про долю дівчат із родин священнослужителів, сприяла кар'єрному росту тих причетників, які одружувалися із доньками духовних осіб. Наприклад, у південних губерніях українських земель (Херсонській, Слов'янській)

поширеною була практика, коли церковнослужителі, одружені з доньками духовних осіб, отримували можливість перейти у диякони через 4 роки, натомість одруження із дівчиною світського звання передбачало таку можливість через 8 років [20]. Архівні документи засвідчують, що шлюб церковних кліриків із особами світського звання не був поширений і в Київській єпархії.

П. Рубан отримав призначення у с. Товста на місце диякона через два роки після одруження, увесь цей час він жив при кирилівській церкві, отже, образ мандрованого дяка, поданий Шевченком у повісті, не варто сприймати буквально.

Під час хрещення у 1831 р. доньки Євдокії П. Рубан був записаний дияконом не села Товста, а Журжинці (нині – Лисянського р-ну Черкаської обл.). До цієї парафії він отримав призначення того ж року і працював тут, найпевніше, до кінця життя. У 1849 р. на його утриманні, крім дружини Агафії, було семеро дітей [5, 354 зв.].

Обіймаючи посаду диякона, П. Рубан «1837 года был на полугодичной эпитимии за разные поступки, 1843 года был штрафован 100 поклонами» клір 1849 р. [5, 355].

Як відомо, у 1824 р. дяком Кирилівки став Петро Богорський: «Дьячек Петр Федоров Богорский по держании экзамена в Киево-Софийском кафедральном соборе в чтении, нотном пении и церковном уставе, по резолюции Преосвященного Евгения, на прошение его последовавшего 1824-го года, июля 30 дня, Чигиринским епископом Афанасием, Звенигородского уезда, в село Кириловку к Богословской церкви в стихарного дьячка пострижен и грамоту за № 31 имеет» [10, 414 зв.]. Родом із с. Верещаки (нині – Лисянського р-ну Черкаської обл.) [9, 378].

Шевченко від П. Рубана перейшов до нового дяка-вчителя, випускника київської духовної семінарії П. Богорського, спосіб навчання якого мало чим відрізнявся від методів попереднього вчителя, адже обоє зверталися до «березової каші» в години виховання учнів. У повісті «Княгиня» про Совгиря і навчання в нього Тарас Шевченко писав: «Нрава он был более сурового, нежели веселого. А в отношении житей-

ских потребностей и вообще комфорта он был настоящий спартаец. Но что мне более всего в нем не нравилось, так это то, что, когда, бывало, в субботу после вечерни начнет нас всех, по обыкновению, кормить березовою кашею...» [34, 154–155]. Згадки про вчителювання П. Богорського залишив його учень В. Шевченко: «Кожний школяр повинен був піти в сусідній сад Грицька П'яного, нарізати там (звісно вже, крадькома, щоб господар не вздрів) вишневих різок і принести їх у школу, ждучи, покіль його виб'є учитель тими різками. Били нас, і часто кріпко! Небитим оставався той тільки школяр, до котрого не дійде черга через те, що вчитель утомиться б'ючи і ляже спочивати» [31, 26–27].

Такий спартанський підхід до навчання учнів, як відомо, був поширеною практикою педагогіки ХІХ ст. Протоієрей Юліан Лотоцький переказував, що Подільський православний єпископ Іоаникій (Никифорович-Полонський) мав звичку тих учнів, які погано відповідали на екзамені, карати кропивою [3, 17].

О. Кониський пише, що Шевченко, ховаючись від мачухи і різок П. Богорського, нерідко відсиджувався у садку в Желиха [18, 47]. Очевидно, йдеться про обійстя Жениленків, адже подана О. Кониським форма прізвища Желих у церковних книгах відсутня. У сповідному розписі за 1823 р. записано два двори Жениленків (під № 13 і № 217) [29, 23 зв., 43 зв.].

Шевченкове навчання у Богорського завершилося тим, що «...в один из многих дней и ночей, когда спартаец-учитель с своим другом Ионою *Лымарем* были мертвецки пьяны, школяр-*попыхач*, без зазрения совести обнажив задняя своего наставника и благодетеля, всыпал ему великую дозу березовой каши» [36, 191]. Після цього випадку Шевченко втік до диякона-маляра в Лисянці (нині – Лисянського р-ну Черкаської обл.).

Згаданий Іонна, син Тимофія Лимаря, на той час ще парубкував – згідно із сповідним розписом за 1823 р. він народився у 1810 р. (дата приблизна), тобто у 1826 р. йому виповнилося близько 16 р. Згодом І. Лимар одружився і створив традиційно велику для українців ХІХ ст. сім'ю [30, 600].

До сьогодні майже нічого не було відомо про подальшу долю самого П. Богорського. У «Шевченківській енциклопедії» (т. 1) зазначено, що у Кирилівці він дякував до 1836 р. [32, 464], Богорського цього року в Кирилівці справді не було, а все тому, що «за пянство и прочия худыя поступки был в 1836 годе на послушании в митрополичьем доме» [10, 415].

Надмірне вживання алкоголю було не поодиноким явищем серед церковного причту. У клірових відомостях Звенигородщини за 1826 р. вказано, що у Лисянці дяк Ісає Лагодзінський (31 р.) нотного співу і стану не знає, читати за книгами малотямущий, «заражен пянственною страстию, состоит под судом» [11, 326 зв.]. У Майданівці (нині – Звенигородського р-ну Черкаської обл.) священник храму Покрови Пресвятої Богородиці Яким Левицький (67 р.): «Искусен, не обучался, временно напивается горячего вина» [13, 344–346], у Шестеринцях (нині – Лисянського р-ну Черкаської обл.) при Георгіївському храмі священник Пилип Левицький (34 р.): «Не обучался, временно напивается червоного вина» [17, 347 зв.].

Після відбування епитимії П. Богорський дякував у Кирилівці до 1840 р., того року «июля 2 дня, по резолюции его высокопреосвященства Филарета, митрополита киевского, того ж уезда в село Капустину к церкви Михайловской указом Киевской духовной консистории за № 3874-м перемещен» [6, 468–469 зв.]. Йдеться про с. Капустине – нині Шполянського р-ну Черкаської обл.

8 травня 1844 р. П. Богорський застудився під час хрещення Олександри, доньки Гната Дацевича у селі Киселівка (нині – Катеринопільського р-ну Черкаської обл.), що належало до приходу с. Капустиного, а 10 травня помер від гарячки [21, 1568].

Згадка Шевченка у повісті «Княгиня»: «Мир праху твоему, слипый Совгирю! Ты, горемыка, и сам не знал, что делал; тебя так били, и ты так бил и не подозревал греха в своем простосердечии!» [34, 155], якщо і оперта на реальних фактах, то найпевніше може стосуватися саме П. Богорського, про відхід якого Шевченко міг дізнатися під час другої подорожі Україною. Про те, що Шевченко у текстах вдавався

до поєднання відомостей про двох дяків в одну особу писав О. Боронь на прикладі Автобіографії [1, 26–29].

Під враженням від мандрівок Україною Шевченко залишив у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали...» таку згадку про навчання в лисянського дякона: «Долго я искал глазами в этом лесу груш и яблонь давно и хорошо знакомый мне домик отца диакона Ефрема, у которого я давно когда-то брал первые уроки не рисования, а прямо живописи. Отец Ефрем, чтобы испытать, есть ли у меня способность к этому хитрому делу, заставил меня на листе железа тереть какую-то черно-бурую краску. Я не выдержал испытания и на другой же день показал пяты отцу диакону» [35, 228]. Кілька днів навчання в лисянського дякона Шевченко стисліше описав у Автобіографії [36, 191].

У 1820-х рр. у Лисянці діяло два храми – Михайлівський і Вознесенський (ще один, Георгіївський, згорів на початку ХІХ ст.). У Михайлівському храмі дяконом був Климент Яроцький 56 р., в семінарії не навчався, а у Вознесенському – Микита Ковальський 58 р., обоє одружені. Серед церковно- і священнослужителів двох церков з іменем Єфрема нікого не зустрічаємо [11, 321 зв., 326 зв.].

Із Лисянки Шевченко перейшов до дяка у село Тарасівку: «Бежал он в село Тарасовку к дьячку-маляру, славившемуся в околотке изображением великомученика Никиты и Ивана Воина; у последнего для большего эффекта рисовал он на левом рукаве две солдатские нашивки. К сему то Апеллесу обратился школяр-бродяга с твердым намерением перенести все испытания, только бы хоть малость научиться его великому искусству. Но увы! Апеллес посмотрел внимательно на левую ладонь бродяги, отказал ему наотрез, не находя в нем таланта не только к малярству или к шевству, ниже к бондарству» [36, 191].

У тарасівському храмі серед церковного кліру було теж двоє стихарних дяків: Матвій Александровський (46 р.) та Василь Левицький (не навчався у семінарії, 20 р.) [14, 367; 27, 766].

У мемуарах Ф. Лебединцева йдеться про навчання Шевченка у дякона с. Майданівки [31, 40], а О. Лазаревський залишив свідчення про Шевченкову спробу у 1828 р. знайти

вчителя у Хлипнівці (нині – села Звенигородського р-ну Черкаської обл.) [31, 25]. Згідно із кліровою відомістю за 1826 р. при Покровській церкві с. Майданівка значилися тільки священник Яким Левицький (67 р.) та стихарний дяк (із травня 1826 р.) Авксентій Покасовський (18 р.), син моринського священника Онисима Покасовського [13, 344–346]. У хлипнівській церкві св. Михаїла при священникові Дем'янові Лисянському дячком був Іван Йосипович Аврамов, родом із Будищ (20 р.) [16, 363–363 зв.]. (У селах з невеликою чисельністю жителів (до 400 осіб) церковний штат складався із одного священника і одного церковнослужителя).

У спогадах О. Лазаревського є відомості, що Шевченко в Кирилівці спочатку опановував грамоту у Василя Губського [31, 23]. У шевченкознавчій літературі він згадується як священник або ж міщанин. Навчання Шевченка у Губського могло припасти на 1822–1823 рр., однак, як дослідив Д. Красицький, у 1822 р. священника Василя Івановича Губського найпевніше не було в Кирилівці, адже цього року він не згадується в сповідній книжці [19, 43], ніяких відомостей про Губського (Губських) нема і в сповідному розписі за 1823 р. [29, 23–50 зв.]. Ще у 1818 р. В. Губський за бійку із священником Терентієм Помазанським під час поховання селянки Акилини Плюндрової був направлений до Свято-Миколаївського чоловічого монастиря у Богуславі терміном на півроку і позбавлений місця священника [28, 1]. Новий прихід В. Губський отримав у 1831 р., тоді він був призначений священником до церкви св. Миколи у містечку Вільшана (нині – Городищенського р-ну Черкаської обл.), згодом – до с. Гнильця (нині – Звенигородського р-ну Черкаської обл.) [4, 410 зв.]. Потребує уточнення інформація чи священник і міщанин одна і та ж особа чи ні, адже у метричній книжці с. Кирилівка за 1832 р. згадується «вольновыводящийся от крестьянства» Василь Костянтинович Губський [25, 740 зв.].

О. Лазаревський, а за ним і О. Кониський, подають відомості про те, що Шевченко вчився у отця Івана Нестеровського. Повніші відомості про вчителювання Нестеровського шевченкознавцям виявити не вдалося. Як відомо,

грамоті дітей учили дяки, а І. Нестеровський разом із Г. Кошицем посідали місця священників у кирилівській церкві Іоана Богослова. Коментар про І. Нестеровського, вміщений у виданні «Спогадів про Шевченка» [31, 405], та окрему статтю у «Шевченківській енциклопедії» [33, 540] доповнюють клірові відомості. Зокрема, у записі за 1826 р. вказано, що І. Нестеровський, син священника Федора Нестеровського с. Конончі (нині – Канівського р-ну Черкаської обл.), у 1798 р. призначений дяком у цьому селі, наступного – обраний священником, із 1801 р. – депутат за розпорядженням Київської духовної дикастерії, із 23 травня 1819 р. – священник при кирилівській церкві [9, 375 зв.–377].

У 1827 р. Тарас наймитував у іншого кирилівського священника Григорія Кошиця. У кліровій відомості за 1841 р. про особу Григорія Кошиця було зроблено такий запис: «Киевской епархии Сквирского повета, села Войтовец, священника Иоанна Кошица сын, по изучении российской грамоты вступил в Киевскую академию с 1801-го года и продолжал учение во всех классах до богословия, латинского языка, а окончивши курс богословии за увольнением от оной, по резолюции Преосвященного Серапиона митрополита киевского 1818-го года, месяца декабря, 8 дня Преосвященным [Иринеем] епископом Чигиринским в село Кириловку к Богословской церкви во диякона рукоположен, от 25 дня того же месяца оным же епископом к той же церкви во священника рукоположен, и архипастирскою грамотою за № 1-м утвержден, а по ревизии 1815-го года Сквирского повета в селе Войтовцах при отце записан состоит» [9, 376]. Григорій Кошиць належав до найосвіченішого духовенства, йому вдалося закінчити повний курс Київської духовної академії, де вивчав риторику, філософію, богослів'я, латинську мову. Г. Кошиць, очевидно, завоював повагу та шану серед прихожан, адже на відміну від усталеної практики, коли духовенство кожні кілька років змінювало прихід, все життя працював при церкві святого Івана Богослова.

Висновки. Архівні документи і, перш за все, клірові відомості, суттєво доповнюють і уточнюють свідчення про усіх церковних кліриків, згаданих Шевченком в Автобіографії, художніх творах, а також у мемуарах його сучасників. Зокрема, встановлено дату народження П. Рубана (6 листопада 1800 р.), дату смерті П. Богорського (10 травня 1844 р.); з'ясовано, що П. Рубан був не мандрівним дяком, як описує його в образі Совгиря у повісті «Княгиня» Шевченко, а стихарним, який отримав призначення до кирилівського приходу від київського митрополита Євгенія (Болховітінова); підтвердилися згадки Шевченка про зловживання П. Богорським вином; встановлено час перебування обох дяків при кирилівській церкві (1822–1826 рр. та 1824–1840 рр. відповідно), подано їхній життєпис; вперше розглянуто біографію священників, про яких йдеться у першоджерельній шевченкіані тощо. Церковні документи не дають можливості точно ідентифікувати кліриків Черкащини, у яких Шевченко мав намір опанувати малярство, однак із архівних матеріалів встановлено прізвища дияконів та дяків, які працювали при храмах у 1826 р. і до яких Шевченко міг звертатися у пошуках вчителя-іконописця.

Список використаної літератури

1. Боронь О. Із нових шевченкознавчих розшуків / Олександр Боронь // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К.: К.І.С., 2017. – Т. XI/XII. – С. 11–32.
2. Бубнюк В. Зовнішня діяльність Російського Святійшого Синоду в кінці XIX – поч. XX століття: дис. ... канд. богослов. наук. – К., 2003. Режим доступу: <http://hram.in.ua/biblioteka/istoriia/192-book192/2212-title2674>.
3. Воспоминания каменецкого протоиерея Иулиана Даниловича Лотоцкого. – Каменец-Подольский, 1910. – 127 с.
4. Клірова відомість с. Гнилець Звенигородського повіту Київської губернії за 1841 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – оп. 1011. – Спр. 645. – Арк. 410–411.
5. Клірова відомість с. Журжинці за 1849 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 653. – Арк. 353–357.
6. Клірова відомість с. Капустиного за 1841 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 645. – Арк. 468–471 зв.
7. Клірова відомість с. Кирилівки за 1822 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 254. – Арк. 54–59.

8. Клірова відомість с. Кирилівки за 1823 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 632. – Арк. 54–59.
9. Клірова відомість с. Кирилівки за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 633. – Арк. 375–381.
10. Клірова відомість с. Кирилівки за 1837 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1010. – Спр. 640а. – Арк. 410–415 зв.
11. Клірова відомість м-ка Лисянки за 1826 р. Вознесенської та Михайлівської церков // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 633. – Арк. 325–328, 321–324.
12. Клірова відомість с. Лозуватки за 1830 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 636. – Арк. 134–136.
13. Клірова відомість с. Майданівки за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 633. – Арк. 344–346.
14. Клірова відомість с. Тарасівки за 1828 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 634. – Арк. 366–370.
15. Клірова відомість с. Товста за 1830 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 636. – Арк. 179–182 зв.
16. Клірова відомість с. Хлипнівка за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 633. – Арк. 362–365.
17. Клірова відомість с. Шестеринці за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 633. – Арк. 347–350.
18. Кониський О. Тарас Шевченко–Грушівський: хроніка його життя / Олександр Кониський; упоряд., підгот., тексти, передм., приміт., покажч. В. Л. Смілянська. – К.: Дніпро, 1991. – 702 с.
19. Красицький Д. Ф. До біографії Шевченка раннього періоду / Д. Ф. Красицький // Збірник праць шостої наукової шевченківської конференції / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наук. думка, 1958. – С. 32–48.
20. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття / І. І. Лиман. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2004. – 488 с. Режим доступу: <http://www.cossackdom.com/book/liman/g4.htm>
21. Метрична книга с. Капустиного за 1844 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 2195. – Арк. 1564–1591 зв.
22. Метрична книга с. Кирилівки за 1821 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1485. – Арк. 91–110 зв.
23. Метрична книга с. Кирилівки за 1824 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1526. – Арк. 663–673.
24. Метрична книга с. Кирилівки за 1831 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1653. – Арк. 651–672 зв.
25. Метрична книга с. Кирилівки за 1832 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1681. – Арк. 729 зв.–746.

26. Метрична книга с. Лозуватки за 1800 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1167. – Арк. 184–190 зв.
27. Метрична книга с. Тарасівки за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 1558. – Арк. 750–766.
28. Рапорт настоятеля Богуславського духовного монастиря Ігнатія о драке священників церкви с. Кирилівки Терентія Помазанського и Василя Губенського, 1818 г. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1010. – Спр. 7335. – 1 арк.
29. Сповідний розпис с. Кирилівка за 1823 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1016. – Спр. 235. – Арк. 23–50 зв.
30. Сповідний розпис с. Кирилівка за 1850 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1016. – Спр. 394. – Арк. 593–618.
31. Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.
32. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь та ін.; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2012–2015. Т. 1: А–В. – 2012. – 742, XVI с. : іл.
33. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь та ін.; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2012–2015. Т. 4: М–Па. – 2013. – 806, [16] с.: іл.
34. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / Т. Г. Шевченко; голова редкол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наук. думка, 2001–2014. Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 2003. – 592 с.
35. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / Т. Г. Шевченко; голова редкол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наук. думка, 2001–2014. Т. 4: Драматичні твори. Повісті. – 2003. – 592 с.
36. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / Т. Г. Шевченко; голова редкол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наук. думка, 2001–2014. Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусскій». Записки народної творчості. – 2003. – 496 с.

Summary. Karpinchuk H. Shevchenko's teachers – the clerics. *The article based on church documents that clarify the information about the Shevchenko teachers – the clerics Pavlo Ruban and Petro Bogorskyi. The information about the clerics of Lysyanka, Tarasivka, Maidanivka and Khlypnivka in whom Shevchenko wanted to learn to draw is systematised in the article. Thanks to church books the biographies of the priests of St. Ioan Bohoslov church of V. Hubsnyi, I. Nesterovskiy, H. Koshyts have been investigated too. On the one*

hand scholars don't have convincing evidence about V. Hubsnyi and I. Nesterovskiy as Shevchenko's teachers. On the other hand the documentary materials revealed substantially expand the information about H. Koshyts. In house of this priest Shevchenko lived and worked in 1827 year. The article also provides brief information about the Kyrylivka people mentioned by Shevchenko in the Autobiography, in the story «Kniahynia» («The Princess») and in the poet biography had been written by O. Konyskiy. The last these materials clarify the information included in the notes of the last renewed Complete Works of Taras Shevchenko in 12 volumes (vol. 2–5, 2001–2003), of «Shevchenko Encyclopedia: in 6 volumes» (vol. 1–5, 2012–2015). The archive documents confirm or refute some facts included by Shevchenko in the literary works.

Key words: *Shevchenko teaching, P. Ruban, P. Bogorskiy, archival documents, church school, clerics of Cherkasy district, Shevchenko Studies.*

Одержано редакцією – 18.03.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.

УДК 821.161.2-1Шевченко7Катерина:82.091

Володимир МОВЧАНЮК

ПОЕМА «КАТЕРИНА»: ТВОРЧІ ІНТЕНЦІЇ АВТОРА І ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ

Автор критично аналізує компаративні праці, у яких об'єктом дослідження є Шевченкова «Катерина», російська поема Є. Баратинського «Еда» і повість Г. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана». Про окремі сюжетні паралелі з «Едою» і її ймовірний вплив на Шевченків твір писали Є. Родзевич і М. Ласло-Куцюк. Вагомі аргументи про генетичний зв'язок «Катерини» з «Сердешною Оксаною» запропонував Л. Білець-